

**ПРОЕКТ «НЕСКОРЕНІ УКРАЇНЦІ»
ЯК ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ТРАНСЛЯЦІЇ
ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: МЕТА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ**

Коляда І. А.

*доктор історичних наук,
професор кафедри методології та методики навчання суспільних
дисциплін Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Юхименко В. О.

*здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
історичного факультету
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

У сучасному науковому дискурсі «історичну пам'ять» розуміють як здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин та формувати на його підставі уявлення про історію і своє місце в ній. Це – наявна інформація для соціальної ідентифікації особистості й спільноти, результат взаємодії людини та соціального середовища [6, с. 855]. У академічному виданні «Енциклопедія історії України», історична пам'ять – це сукупність цілеспрямовано сконструйованих засобами історичної політики сталих колективних уявлень про минуле, що кодифіковані в суспільних, культурних і політичних дискурсах, міфах, символах та комеморативних практиках. Ключовою її функцією є передача досвіду та знань про минуле як основи самоідентифікації [9]. Сучасний український історик Г. Касьянов розглядає історичну пам'ять як різновид колективної пам'яті, що функціонує як особлива форма «культурної» пам'яті, прагне набути статусу традиції та є міфологізованою системою колективних уявлень про минуле, що проявляється через наративи, символи та «місця пам'яті» [7, с. 123, 134].

У контексті сучасної російсько-української війни (2014–2026 рр.) питання збереження та трансляції історичної пам'яті набуває особливої актуальності. Одним із ключових механізмів такої роботи стає фіксація подвигів сучасних Героїв через біографічні видання, які виступають

«культурними артефактами» (за Я. Ассманом) [3, с. 26] та «місцями пам'яті» (за П. Норою) [8, с. 101]. Саме в цьому контексті реалізується проект «Нескорені Українці» (УДУ імені Михайла Драгоманова, автор ідеї і засновник проекту доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України), книжкова серія якого наразі налічує три біографічні книги, об'єднані жанром «біографія у спогадах» та окреме видання «Лицарі історичного факультету». Усі видання побудовані на свідченнях рідних, друзів, учителів, викладачів та побратимів, що надає їм характеру первинних джерел для формування історичної пам'яті про захисників України.

Книга «Денис Рачінський. Боєць на псевдо «Сталкер» присвячена пам'яті молодого захисника Києва, який загинув у лютому 2022 року [4]. Автор-упорядник Ігор Коляда через спогади батьків, рідних, друзів дитинства, учителів спеціалізованої школи №183, Українського колегіуму імені В.О. Сухомлинського та викладачів та студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова реконструює образ 23-річного юнака, який понад усе цінував свободу та став на захист рідного міста у перші години повномасштабного вторгнення. Видання охоплює всі етапи формування особистості Дениса: від дитячих і шкільних років до студентського життя і професійного становлення. Особливий акцент зроблено на його чесності, відкритості та вмінні цінувати життя, що відображено у позивному «Сталкер». Текст містить звернення громади та побратимів щодо перейменування вулиці на честь героя, що демонструє механізм трансформації особистості трагедії у суспільно значущий акт комеморації. Так, після появи книги, у 2024 році Київрада перейменувала на честь Дениса Рачінського вулицю Комбінатну [1]. Важливим визнанням його внеску стало також нагородження знаком «За сприяння обороні Києва» (посмертно)».

Книга «Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Богдан Сагун – позивний «Гун»» розкриває життєвий шлях 25-річного офіцера через призму спогадів його оточення [5]. До збірки ввійшли свідчення батьків, рідних, друзів дитинства, однокласників, однокурсників, товаришів із гуртка «Радіожурналіст» Інформаційно-творчого агентства «ЮН-ПРЕС», учителів ЗЗСО №70 м. Києва, викладачів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та побратимів. Наратив вибудовується так, що особисті захоплення Богдана (бокс, танці, журналістика) переплітаються з його професійним становленням як командира мінометного взводу та героїчною загибеллю під Лисичанськом у червні 2022 року. Пропонована книга слугує взірцем персоналізації новітньої історії України, де через долю однієї особистості транслюються цінності цілого покоління, народженого і сформованого у незалежній Україні, яке високо цінує свободу

і демократичні цінності та здатного до особистої самопожертви захищаючи ці ідеали.

Книга «Бешкетник з козацьким духом. Солдат ЗСУ Роман Солоха, позивний «Більбо» та його побратими» фокусується на постаті історика за фахом, який свідомо обрав шлях воїна ще у 2014 році [2]. До видання увійшли спогади батьків, рідних, друзів дитинства, однокласників, однокурсників, учителів Дяківської середньої школи, викладачів Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та побратимів. Книга поєднує життєпис 32-річного буринчанина з історико-краєзнавчим контекстом його рідної Буринщини, підкреслюючи зв'язок сучасного героя з козацькими традиціями Сумщини. Окрім біографії «Більбо», окремі розділи вшановують пам'ять його побратимів – Леоніда Федюка (позивний «Кубік» та Семена Берестенка (позивний «Сея»), що дозволяє розглядати бойове братерство як окремий феномен незламності. Книга демонструє механізм збереження локальної історії та її інтеграцію у великий наратив української боротьби.

Усі ці три книги та окреме видання «Лицарі історичного факультету» реалізують концепцію мікроісторії як ефективної форми трансляції минулого, де замість абстрактних статистичних даних читає взаємодіє з живими образами героїв. Використання листів, світлин та свідчень рідних перетворює ці книги на дієвий інструмент патріотичного виховання та наукового осмислення сучасної війни.

Мета проєкту «Нескорені Українці» реалізується через три взаємопов'язані вектори. Персоналізація пам'яті полягає в переході від абстрактного «ніхто не забутий» до конкретних імен, історій, родинних і бойових зв'язків. Кожна книга серії зосереджена на живій особистості – із її рисами вдачі, захопленнями, стосунками з близькими. Такий підхід відповідає концепції «місць пам'яті» П'єра Нори, де минуле актуалізується через конкретні, чуттєво сприймані об'єкти та наративи, що стають якорем для колективної ідентичності [8, с. 189]. Документування сучасної історії передбачає створення першоджерел на основі свідчень очевидців. Збірка спогадів, що є основою кожної книги, формує масив первинних матеріалів, які в майбутньому стануть основою для професійних історичних досліджень. У цьому сенсі серія виконує функцію «культурної пам'яті» в трактуванні Яна Ассмана – як зовнішнього аспекту людської пам'яті, що через культурні артефакти закріплює значущі, переломні події минулого та забезпечує їх трансляцію наступним поколінням [3, с. 26]. Виховна функція полягає у формуванні національної ідентичності через приклади реальних Героїв. Згідно з Г. Касьяновим, історична пам'ять як система колективних уявлень про минуле слугує необхідним компонентом «винайденої традиції», що інтегрується в культурні потреби спільноти

[7, с. 134]. Наближеність героїв до читацької аудиторії (зокрема через залучення викладачів і студентів університету Драгоманова до створення книг) робить процес ідентифікації безпосереднім та емоційно залученим.

Отже, проєкт «Нескорені Українці» (автора ідеї І.Коляди) демонструє, як на практиці реалізується перехід від абстрактного вшанування до конкретної, персоналізованої роботи з історичною пам'яттю. Поєднуючи документальну точність (через фіксацію спогадів) із виховним потенціалом (через наближеність героїв до аудиторії), серія стає не лише актом увічнення полеглих, а й цілеспрямованим інструментом конструювання національної ідентичності в умовах війни. Такий підхід дозволяє не лише зафіксувати події російсько-української війни, а й наповнити їх глибоким людським змістом, що є ключовим для збереження національної самоідентичності в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Асадчева Т. Нові адреси Києва: вулиця Дениса Рачинського у Дніпровському районі. Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/117218/.ram'jat> (дата звернення: 27.04.2026)

2. Бешкетник з козацьким духом. Солдат Збройних сил України Роман Солоха, позивний «Більбо» та його побратими. Біографія у спогадах про побратимів Більбо, Леоніда Федюка («Кубік») і Семена Берестенка («Сеня»). Біографія у спогадах. 2024. 438 с.

3. Гук О. Політика національної пам'яті у відкритому суспільстві (український контекст). Ефективність державного управління. 2015. Т. 1/2, № 46/47. С. 23–30.

4. Рачінський Д. Боець на псевдо «Сталкер» : спогади. Київ : ПП «ПФ «Фоліант», 2022. 182 с.

5. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун» : біографія у спогадах [електронний ресурс]. Київ : ПФ «Фоліант», 2023. 431 с.

6. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 15/2006–2007. С. 855–862.

7. Касьянов Г. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016. № 2. С. 118.

8. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ: Кліо, 2014. 272 с.

9. Удод О. Історична пам'ять. Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1 : А–Я. К. : В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.